

بررسی تأثیر جهانی شدن در مکتب شیعه آثار و پیامدهای ناشی از آن در باور دینی جامعه اسلامی شیعه

۱ مرزیه مینایی پور
۲ علیبنقی لزگی
۳ دانیال بصیر
۴ محمد کریمی نیا

چکیده

جهانی شدن مرزهای سیاسی و اقتصادی را کمرنگ، ارتباطات را گسترش و تعامل فرهنگ‌ها را افزون می‌نماید. یکی از مهمترین حوزه‌هایی که در موضوع جهانی شدن طرح می‌شود، رابطه‌ی دین و جهانی شدن است. از اینرو هدف از این پژوهش بررسی تأثیر جهانی شدن در مکتب شیعه و آثار و پیامدهای ناشی از آن در باور دینی جامعه اسلامی شیعه می‌باشد. روش تحقیق این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ زمانی مقطعی و از نوع توصیفی - پیمایشی و در سال ۱۴۰۲ انجام شده و ابزار گردآوری آن ترکیب دو پرسشنامه، باور دینی نجفی (۱۳۸۵) و ساخته محقق می‌باشد. پرسشنامه محقق با توجه به تحقیقات انجام شده و در نظر گرفتن چالش‌ها و فرصت‌ها در زمینه جهانی شدن و آثار اعتقادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تنظیم شده است. جامعه آماری شامل ۱۵۸ نفر از کاربران شبکه‌های اجتماعی می‌باشند. برای سنجش اعتبار و پایایی پرسشنامه از آزمون KMO و بارتلت و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. بنابراین اعتبار پرسشنامه محقق برابر ۰/۷۸۲ و باوردینی برابر ۰/۷۶۲ و پایایی آن با آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۷۵ می‌باشد. یافته‌ها نشان می‌دهد جهانی شدن باعث تأثیر وجود خداوند و نقش موثر آن بر زندگی انسان، اقتدار دین شیعه و باعث اتحاد ملتها و برقراری عدالت می‌شود. همچنین از آثار سوء پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه ورود فرهنگ غرب و تجمل‌گرایی به کشور و استفاده از شبکه‌های اجتماعی و تأثیر سوء بر رفتار اجتماعی شیعیان می‌شود. همچنین بین پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه بر باور دینی اسلامی شیعه رابطه مثبت معنادار وجود دارد ($p < 0.01$).

واژگان کلیدی

مکتب شیعه، جهانی شدن، باور دینی، آثار و پیامدها.

۱. دانشجوی دکتری شیعه‌شناسی، گرایش کلام، دانشگاه ادیان و مذهب اسلامی، قم، ایران. (نویسنده مسئول)
Email: m.minaeipour@yahoo.com
۲. استادیار و عضو هیئت علمی گروه الهیات، دانشگاه افسری امام علی علیه السلام، تهران، ایران.
Email: a.lezgi@yahoo.com
۳. دانشجوی دکتری فرق‌شناسی، دانشگاه ادیان و مذهب اسلامی، قم، ایران.
Email: danial.basir.1365@gmail.com
۴. دانشجوی دکتری کلام امامیه، دانشگاه قرآن و حدیث، قم، ایران.
Email: karaminia.mohammad@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۸/۱۸ پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۱۱/۱۴

طرح مسأله

جهانی شدن فرایندی اجتناب‌ناپذیر است که از قرن نوزدهم و بیستم شروع شده و همراه با فراز و نشیب‌هایی که هیچ‌گاه به‌جز دوران جنگ‌های جهانی اول و دوم متوقف نشده، به تکامل خود ادامه داده است (رحمان‌زاده، ۱۳۸۹: ص ۴۹). در قرن ۲۱، جوامع در شرایطی قرار دارند که بدون توجه به محیط خارج از مرزهای خود و یافتن درک مناسبی از آن، قادر به فهم دقیق موقعیت و شرایط زندگی خود نخواهند بود؛ هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند به تنهایی و بدون تعامل با کلیت جامعه جهانی به زندگی اجتماعش، معنا و تداوم ببخشد. در این راستا، اندیشه‌ها، فرهنگ‌ها، نگرش‌ها و فعالیت‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، مرزهای ملی را پشت سر می‌گذارند و در سطح جهانی پراکنده می‌شوند، از نگرش‌های مختلف تأثیر می‌پذیرند و متقابلاً بر آنها تأثیر می‌گذارند. مسائل فوق، همگی تحت تأثیر فرآیندهای «جهانی شدن» می‌باشند (ضابطی و همکاران، ۱۳۹۶: ص ۱۴۸). واژه جهانی شدن در دو دهه اخیر یکی از پرکاربردترین واژه‌های عرصه سیاست‌گذاری اقتصادی، فرهنگی و سیاسی داخلی و بین‌المللی کشورها و نیز موضوع بحث‌های دانشگاهی و ژورنالیستی بوده است (ساداتی‌نژاد و علایی آوردگانی، ۱۳۹۷: ص ۳۷۱). مفهوم جهانی شدن به مجموعه فرآیندهای پیچیده‌ای اطلاق می‌شود که به موجب آن کشورها به شکل فزاینده‌ای به یکدیگر مرتبط و وابسته می‌شوند. جهانی شدن پدیده‌ای دو سویه است و به همان نسبت که در جهت یکنواختی و پیوستگی جهانی عمل می‌کند، فرصت‌های بروز تکثر و تنوع فرهنگ‌های بومی و محلی را نیز فراهم می‌نماید (حسینی و احمدی، ۱۳۹۵: ص ۱). جهانی شدن در پی برخی تحولات جهانی و پیشرفت‌های علمی و فنی در حوزه ارتباطات و رسانه‌ها، تسهیل و تشدید روابط، تعاملات بین‌ملتها در زمینه‌های گوناگون، ظهور و بروز پیدا کرده است. این جریان به صورت فراگیر در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جوامع بشری را درگیر مسائل مشترک و فراگیر و چالش‌های گوناگون نموده و انسان‌ها را با دگرگون‌شونده، سیال، گسسته، نفوذپذیر و غیرمتعین و ناآشنا و فاقد حد و مرز و غیرقابل کنترل، و پیچیده مواجه ساخته است (نکویی، ۱۳۸۷:

ص ۶۲). بنابراین آثار و پیامدهای ناشی از جهانی شدن به صورت مثبت و منفی و در ابعاد گوناگون وجود دارد (سجادی، ۱۳۸۲: ص ۱۸۱). یکی از مهم ترین تأثیرات آن، تأثیر بر وضعیت فرهنگ‌ها و ادیان است (نکویی، ۱۳۸۷: ص ۶۲). فرهنگ به مجموعه تام و تمام باورها و عقاید، ارزش‌ها و هنجارها، آداب و رسوم و نمادها که به مردم می‌گوید در جامعه چگونه باید رفتار کنند. در بیشتر جوامع، فرهنگ‌ها توسط مردم در طول قرون و اعصار ایجاد شده است. اما با نزول دین الهی و ارائه مجموعه‌ای کامل از عقاید و باورها، ارزش‌ها و هنجارها و حتی نمادها، برخی از جوامع بشری با پیروی از فرامین الهی، تا حدی فرهنگ خود را به فرهنگی متخذ از فرامین الهی تغییر دادند و به همان نسبت، از نتایج آن بهره‌مند گشتند (رمضان نرگسی، ۱۳۸۷: ص ۴۷). دین مبین اسلام، به عنوان کامل ترین دین الهی می‌باشد. از دیدگاه دین اسلام تمام ادیان الهی برای برقراری پیوند میان انسان و خداوند متعال و نجات و هدایت آنها آمده است (انصاری، ۱۳۷۸: ص ۵۰). بخش قابل توجهی از دین اسلام را شیعیان تشکیل می‌دهند (غفوری، ۱۳۹۱: ص ۱۱۲) و دولت شیعی بر پایه امامت، به نظام ولایت فقیه و به دوران غیبت ختم شده است و جنبش‌های شیعی همواره اصل اتحاد را مدنظر داشته و وحدت جهان اسلام و دفاع از همه مسلمانان را رمز قدرت جهان اسلام دانسته‌اند (ضابطی و همکاران، ۱۳۹۶: ص ۱۵۰).

در نهایت یکی از مهمترین حوزه‌هایی که در موضوع جهانی شدن مطرح می‌شود، رابطه‌ی دین و جهانی شدن است (نوربخش و سلطانیان، ۱۳۸۹: ص ۴۱).

باید اشاره کرد که مقاله (وضعیت ژئوپلیتیک شیعه در عصر جهانی شدن) درصدد بیان نقش و جایگاه ژئوپلیتیکی جهانی شدن در حیات سیاسی شیعیان است و به بیان وضعیت آنها در عصر جهانی شدن می‌پردازد. در این پژوهش سعی شده است از منظر فرهنگ و معنادار شدن ارزشهای باور شیعی به مسئله تاثیر جهانی شدن بر مکتب تشیع یاد کند که این باعث تمایز این پژوهش می‌باشد. از اینرو هدف از این پژوهش بررسی تاثیر جهانی شدن در مکتب شیعه و آثار و پیامدهای ناشی از آن در باور دینی جامعه اسلامی شیعه می‌باشد. فرضیه اصلی تحقیق عبارتند از:

◀ پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه بر باور دینی اسلامی شیعی رابطه مثبت معنادار

وجود دارد.

◀ دیگر فرضیات تحقیق عبارتند از:

◀ پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی اسلامی شیعی بر جنسیت رابطه مثبت معنادار وجود دارد.

◀ پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی اسلامی شیعی بر سن رابطه مثبت معنادار وجود دارد.

◀ پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی اسلامی شیعی بر تحصیلات رابطه مثبت معنادار وجود دارد.

مبانی نظری، ادبیات و پیشینه تحقیق

جهانی شدن: جهانی شدن یک پدیده کثیرالوجه و چند وجهی می‌باشد. یکی از ناکامی‌های محققان در ارائه تعریفی جامع از جهانی شدن، در همین چند بعدی بودن آن است (لطفی و محمدزاده، ۱۳۸۹: ص ۲). واژه جهانی^۱ بیش از چهار صد سال است که کاربرد دارد (والترز، ۱۳۷۹: ص ۱۰) و جهانی شدن^۲ به معنای شمول‌گرایی و فراگیر شدن امری در سطح جهان و به معنای بین‌المللی شدن، جهان‌گستری، فرا قلمروگرایی و تعبیری از این دست تعریف شده است. «جهانی شدن» پدیده‌ای نوظهور و پیچیده است که به دلیل ابعاد نامکشوف و گسترده آن و ماهیت ساختار شکنانه‌ای که دارد، هنوز ماهیت و کارکردهای همه‌جانبه‌اش آشکار نگشته و از این رو، تعاریف و برداشت‌های گوناگون و حتی متضادی از آن ارائه شده است (نکویی، ۱۳۸۷: ص ۶۳). جهانی شدن واژه رایج دهه ۹۰ میلادی است. جهانی شدن فرآیندی از تحول است که مرزهای سیاسی و اقتصادی را کمرنگ می‌کند، ارتباطات را گسترش می‌دهد و تعامل فرهنگ‌ها را افزون می‌نماید (لطفی و محمدزاده، ۱۳۸۹: ص ۳). در سال‌های اخیر، درباره جهانی شدن و تأثیرات و پیامدهای آن، از سوی پژوهشگران تحلیل‌ها و مباحث گسترده‌ای مطرح شده است. هر یک از اندیشمندان و نظریه پردازان کوشیده است تا ابعاد گوناگون این پدیده نوظهور را مورد

---

1. Global
2. globalization

بررسی و تحلیل قرار داده و تبیینی علمی از این موضوع مهم ارائه دهد. برخی از اندیشمندان معاصر، همچون گیدنز، که از مدافعان سرسخت مدرنیته و از منتقدان پست مدرنیته به شمار می‌رود، در تحلیل گفتمانی خود، جهانی شدن را به عنوان «جهانی شدن مدرنیته» تفسیر نموده و جهانی شدن را ذاتی مدرنیته به شمار آورده است (نکویی، ۱۳۸۷: ص ۶۲). در ذیل، به برخی تعاریف ارائه شده از این پدیده اشاره می‌شود: مارتین آلبرو جهانی شدن را فرایندهایی تعریف می‌کند که موجب می‌شوند تمام مردم جهان در یک جامعه واحد و فراگیر جهانی به هم پیوندند (همان، ص ۶۳). مفهوم جهانی شدن در فرهنگ علوم اجتماعی نلسون چنین تعریف شده است روند: جهانی شدن عبارت از روند گسترده بین‌المللی شدن ارتباطات و سازمان اقتصادی و تجاری است. مک‌گرو جهانی شدن را برقراری روابط متنوع و متقابل بین دولتها و جوامع که به ایجاد نظام جهانی کنونی انجامیده است و فرآیندی که از طریق آن حوادث تصمیمات و فعالیت‌ها در یک بخش از جهان می‌تواند پیامدهای مهمی برای سایر افراد و جوامع در بخشهای دیگر کره زمین داشته باشد می‌داند. وی معتقد است جهانی شدن در تمامی حوزه‌های زندگی مدرن در ابعاد مختلف ظهور و بروز دارد و از این رو جهانی شدن یک فرآیند چند بعدی است. جهانی شدن افزایش ارتباطات متقابل و تعاملات جهانی است که در آن دولتها و جوامع مختلف به سمت ایجاد نظام نوین جهانی در حرکتند به گونه‌ای که تمایز بین آنچه جنبه داخلی دارد و آنچه که خارجی است را بطور روزافزونی محو و کمرنگ می‌کند (لطفی و محمدزاده، ۱۳۸۹: ص ۴). جهانی شدن به دو نوع واقعی و مصطلح تقسیم می‌شود.

جهانی شدن واقعی و متصور: جهانی شدن واقعی، بر انسان‌شناسی و فلسفه تاریخ خاصی مبتنا دارد و با هر انسان‌شناسی‌ای سازگار نیست. در صورتی می‌توان از جهانی شدن واقعی سخن به میان آورد که برای انسان، ذات، جوهر، حقوق و غایتی قابل باشیم و تنها در صورتی می‌توان برای انسان، ذات، غایت و حقوقی متصور شد که برای او خالق متصور باشیم. به میزانی که جهان کنونی به خدا، انسان، ذات و غایت او، به فلسفه تاریخ منبعث از آن و در مرتبط بعدی و اصول اخلاقی و رفتاری منتج از آن باور داشته باشد، می‌توان نسبت به جهانی بودن واقعی آن داوری کرد.

جهانی شدن مصطلح: هر چند در مورد جهانی شدن مصطلح یا متداول هنوز اجماع نظری وجود ندارد، اما شاید در تعریف، همین قدر متیقنی که در مورد آن مطرح است، کفایت کند. این قدر متیقن نیز دائر مدار «فاصله‌گیری زمانی و مکانی»، «تراکم زمانی و مکانی» و «کم‌رنگ شدن نقش مرزهای جغرافیایی و فضا‌های ملی» در اعمال، روابط و تعاملات سازمان‌های فراملی و اقتصادی است. باید توجه داشت که در جهانی شدن متداول، هر چند بر ابعاد فرهنگی و سیاسی نیز تأکید می‌شود، اما محور اصلی تأکید، محور اقتصادی، آن هم در بعد تجاری است (افروغ، ۱۳۸۲: ص ۱۰). دو دیدگاه نیز در امر جهانی شدن قابل توجه است:

نخستین دیدگاه، جهانی شدن را پدیده‌ای می‌داند که به دلیل پیشرفت و انقلاب در فن ارتباطات به وجود آمده و موجب پیدایش یک نوع مشابهت و همگرایی در میان ملت‌ها و کشورهای مختلف شده است. طرفداران این قرائت، توسعه ارتباطات و دسترسی آسان به اطلاعات را رکن اصلی جهانی شدن می‌دانند.

در مقابل دیدگاه نخست که جهانی شدن را فرآیندی طبیعی و غیرقابل مقاومت می‌داند که به دلیل انقلاب در ارتباطات و اطلاعات، پدید آمده است، دیدگاه دیگری وجود دارد که جهانی شدن را یک طرح یا نقشه برنامه‌ریزی شده برای سلطه بر جهان می‌داند و برای اشاره به معنای واقعی آن، واژه جهانی سازی را بکار می‌برد. طرفداران این تعریف را طیف گسترده‌ای از موافقان و مخالفان جهانی سازی تشکیل می‌دهند. از جمله ساموئل هانتینگتون و فوکویاما معتقد به این تعریف هستند. آنها برخالف آنتونی گیدنز که جهانی شدن را به نوعی با مدرنیته یکسان دانسته و آن را فرآیندی طبیعی معرفی می‌کند، با صراحت جهانی شدن را به سلطه تمدن غرب بر جهان یا آمریکایی شدن جهان، معنا می‌کنند. همچنین اندیشمندانی چون والرشتاین، گوندرفرانک، سووی، پل باران، حسن حنفی و سمیر امین معتقد به چنین نگرشی هستند و جهانی شدن را حلقه‌ای اجتناب ناپذیر از تاریخ سرمایه‌داری می‌دانند. به این بیان که این نظام سلطه، برای گریز از فروپاشی ناگزیر است بحران ناشی از انباشت سرمایه و بحران مشروعیت را در جهان پخش کند تا الیه‌های نامکشوف جهان را به انحصار خویش درآورد (ضابطی و همکاران، ۱۳۹۶: ص ۱۵۳). در

نهایت اگر جهانی شدن را فرایند و یا مجموعه‌ای از فرایندها بدانیم که تغییراتی را در فضای روابط اجتماعی ایجاد می‌کند، در آن صورت فرایندهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نتایج شکل ۱ را سبب می‌شود (حسینی و احمدی، ۱۳۹۵: ص ۳).

شکل ۱ نتایج فرایندهای فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در عصر جهانی شدن

ابعاد جهانی شدن عبارتند از:

۱- بعد تکنولوژیک جهانی: بعد تکنولوژیک جهانی شدن عبارت است از گسترش تکنولوژی ارتباط جمعی و اطلاعات که در اثر تولید تکنولوژی‌های ارتباطی، اطلاعات و نیازمندی‌های تجاری کشورها از طریق اینترنت، ماهواره و نرم‌افزارهای رایانه‌ای قابل تأمین است. دیگر مرزها اهمیت ندارند و همگان به‌عنوان مصرف‌کننده شناخته می‌شوند. بنابراین مردم در هر نقطه، قادرند اطلاعات را مستقیماً از اکناف عالم به دست آورند و این امر را فهم نمایند که چه چیزی در زمره ترجیحات سایر کشورها قرار دارد.

۲- فرصت‌های بعد فرهنگی جهانی شدن: از یکسو جهانی شدن، شکل‌گیری و گسترش فرهنگی خاص در عرصه جهانی به‌واسطه خودآگاهی و دگر آگاهی فرهنگی و تمدنی را موجب می‌شود مانند بازگشت و گسترش دین در اثر قلمرو زدایی، فراهم شدن فرصت مقاومت، فراهم شدن فرصت سیاسی، کمرنگ شدن حاکمیت ملی، تغییر نگرش نسبت به

قدرت (ضابطی و همکاران، ۱۳۹۶: ص ۱۵۴-۱۵۸).

شیعه و تشیع: شیعه در لغت به معنای انصار و اتباع است (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۹۴: ص ۱۲) و اصل آن از مشایعت است که به معنای مطاوعت و متابعت بوده و هر قومی که درباره امری اجتماع کرده و از فردی پیروی کنند، گفته می‌شود که شیعه او هستند (حسینی و احمدی، ۱۳۹۵: ص ۲). در لغت برای واژه «شیعه» معانی همسویی همچون فرقه، حزب، گروه، امت، پیروان، یاران، هواداران، همراهان، همکاران، دوستان، اشاعه‌دهندگان و تقویت‌کنندگان یاد کرده‌اند. این واژه اگرچه خود مفرد است و جمع آن «شیع» و «اشیاع» است، اما بر تشبیه و جمع و مفرد و مذکر نیز کاربرد یکسانی دارد (آقانوری، ۱۳۸۴: ص ۳۹). واژه شیعه، در حالت مفرد، هم به صورت معرفه و هم نکره می‌آید. اگر معرفه (یعنی با «الف و الم») باشد، شیعیان علی بن ابیطالب (ع)، مراد است؛ اما اگر به صورت نکره (یعنی بدون الف و الم) بیاید، عموم پیروان فرقه‌ها و گرایش‌ها را شامل می‌شود و حتماً با «ی» قید می‌آید (غفوری، ۱۳۹۱: ص ۱۱۴). در اصطلاح به دوستانان حضرت علی (ع) و اهل بیتش اطلاق می‌شود. کلمه شیعه با توجه به سیر تاریخی آن، هم باید به معنای لغوی اش، یعنی پیروان، یاران، هواداران، حزب و گروه و هم در مفهوم وسیع‌تر آن حامیان در نظر گرفته شود و همچنین باید به مفهوم اصطلاحی آن، یعنی پیروان حضرت علی (ع) که معتقد به امامت و خلافت بلافاصله او پس از بیان اکرم (ص) هستند، توجه شود. در معنای کلان شیعه به تمام کسانی گفته می‌شود که به امامت حضرت علی (ع) به نص جلی یا خفی معتقدند و امامت را در خاندان ایشان جاری می‌دانند (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۹۴: ص ۱۲).

واژه «تشیع» نیز از این ریشه و مصدر باب تفعّل و از نظر لغوی، به معنای یاری کردن و پیروی نمودن جماعتی از یک شخص خاص است. به هر تقدیر، محور واژه «شیعه» و «تشیع» گرد معانی نزدیک به هم همچون پی‌روی، یاوری، هم‌رأیی، دوستی و اجتماع بر امری خاص می‌باشد. البته شیخ مفید با استناد به آیه «فَأَسْتَغَاثَهُ الْاَلَدِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلِي الْاَلَدِي مِنْ اَعْدَاؤِهِ» (قصص: ۱۵) و با توجه به مقابله واژه «شیعه» و «عدو»، قید «پی‌روی خالصانه» را در مفهوم شیعه گنجانده است (آقانوری، ۱۳۸۴: ص ۴۰).

باور دینی: باورهای دینی مجموعه رفتارها، باورها و نگرش‌های مرتبط با اصول دین، فروع دین، و دیگر حیطه‌های مرتبط با مذهب است. مذهب به مجموعه‌ای از جهان بینی‌ها و ایدئولوژی‌هایی اطلاق می‌شود که تلقین آنها می‌تواند شیوه زندگی فرد را تعیین کند. باورهای دینی به معنای خاص همیشه باورهای مشترک جماعت معینی هستند که از گرویدن به آن باورها و عمل کردن به مناسک همراه با آنها به خود می‌بالند. این باورها نه به عنوان امری فردی که همه اعضای جماعت آن را پذیرفته‌اند، بلکه در حکم امری متعلق به تمامیت گروه تلقی می‌شوند و جزئی از وحدت گروه را تشکیل می‌دهند(تنهایی و خرمی، ۱۳۸۸: ص ۲۱). حفظ باورهای دینی و پایداری باورهای افراد جامعه در مقابل آسیب‌ها و آفت‌های اجتماعی به خصوص در مورد دین غالب جامعه همواره یکی از دغدغه‌های جوامع دینی و از جمله جامعه دینی ایران بوده است. باورهای دینی به خصوص در سطح هنجارها، ممکن است در طول زمان بر اثر عوامل اجتماعی گوناگون دچار تغییراتی شود(موسی‌زاده و علمی، ۱۳۹۵: ص ۸). یکی از این عوامل جهانی شدن است. این عامل احتمالاً بر باورهای دینی نیز بی‌اثر نیست.

۱. شیعه و جهانی شدن

جهانی شدن، با مفهوم امروزی خود، محصول ظهور «صنعت جهانی ارتباطات» است. این صنعت نوع جدیدی از ارتباطات مجازی را به وجود آورده است که محصول ارتباطات همزمان است. رابطه‌ی جهانی شدن و دین رویکردهای متفاوتی قابل مطالعه است. نسبت جهانی شدن با معارف الهی، جهانی شدن و تاثیرات آن بر هویت دینی، تعلق دینی، مراسم و مناسک دینی و ایمان مذهبی ابعاد مهمی است که در این خصوص می‌توان مطالعه نمود. از طرفی مباحث کلانی مثل رابطه‌ی جهانی شدن و رهبری دینی، جهای شدن و اقتدار دینی و همچنین تاثیرات جهانی شدن بر فضای مذهبی، از جنبه‌های دیگری است که در خصوص رابطه‌ی بین جهانی شدن و دین می‌تواند مطالعه شود (ساداتی‌نژاد و علایی آوردگانی، ۱۳۹۷: ص ۳۷۴). جهانی شدن را در هر مفهومی که بکار ببریم، پدیده‌ای دو سویه است و به همان نسبت که در جهت یکنواختی و یکپارچگی، عمل می‌کند، امکانات و فرصت‌هایی را برای بروز فرقه‌گرایی و تنوع و تکثیر فرهنگ‌های بومی، محلی، ملی و

مذهبی نیز فراهم می‌کند و در حقیقت باید در انتظار کثرت در وحدت بود. اگر هویت شیعی برای تقویت عوامل مقاوم و بازدارنده، با واقع‌بینی و شناخت صحیح در جهت بهره‌گیری مطلوب و تعادل سازنده از سایر فرهنگ‌ها خود را آماده کند و هویت پویا و با استحکامی بر عقاید، باورها و رفتارهای مذهبی خود را آماده کند، خواهد توانست از یک فرصت جهانی برای رشد و گسترش فرهنگ شیعی خود استفاده کند. در حقیقت، تشیع در صورتی که به زبان روز و با در نظر گرفتن شرایط جهانی شدن همچون اینترنت، ماهواره و نظام‌های اطلاعاتی جهان شمول، طبق برنامه‌های حساب شده با اتکا بر دانش روز بهره‌جوید، قادر خواهد بود که عقاید، باورها و ارزش‌های ناب و بشر دوستانه خود را در کنار سایر فرهنگ‌ها و تمدن‌ها و در تعامل و گفت‌وگو با آنها عرضه و تبلیغ کند و به دنبال آن هویت واقعی شیعه، ضمن ارتقا به سطح بالاتر و به مقیاس جهانی می‌تواند، تثبیت و تحکیم شود و یکی از منابع ارزشی و معرفتی برای سایر فرهنگ‌ها تلقی شود. برخی بر این باورند که شیعه یک مذهب مستقل و ملی و جدا از امت اسلامی و مسلمانان در سراسر جهان است و باید راه ویژه‌ای را طی کند، اما صاحب نظران دیگری هستند که معتقد به برادری و برابری مسلمانان و اصول واحد و مشترک میان آنها هستند. اصولی که امکان وحدت مسلمانان و اصول واحد و مشترک میان آنها هستند. اصولی که امکان وحدت مسلمانان و جهان اسلام را فراهم می‌کند، اما اگر واقع‌بینانه قضاوت کنیم، شیعیان نه تنها خود را هویتی مستقل و جدا از دیگر مسلمانان تلقی نکرده‌اند، بلکه بیش از دیگران در راستای وحدت و عزت مسلمانان تلاش کرده‌اند. روی هم رفته شیعه به عنوان یک مذهب، به هیچ وجه محلی و منطقه‌ای نیست و از یک اندیشه جهانی و عام‌گرا برخوردار است و زمینه‌های حضور آن در نقاط مختلف جهان وجود دارد (حسینی و احمدی، ۱۳۹۵: ص ۱۱). حکومت جهانی اسلامی شیعی با ویژگی‌هایی جهانی شدن همچون رشد و ترقی علوم و فنون بشری و شکوفایی عقلانیت، بسط و گسترش عدالت اجتماعی همراه با رفاه و توسعه‌ی اقتصادی و در نهایت، حاکمیت فراگیر و جهان شمول تعالیم و قوانین اسلامی بر سراسر جهان توصیف می‌گردد (سجادی، ۱۳۸۲: ص ۱۹۴).

۱-۱. چالش‌های جهانی شدن بر دین

جهانی شدن به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم دین و دینداری را به چالش می‌کشد. مهمترین چالش‌ها به صورت مستقیم که متوجه دین است، به تفکیک در دو ساحت قدسی و عرفی دین می‌توان برشمرد. چالش‌های ساحت قدسی دین در مواجهه با جهانی شدن عبارتند از:

الف) ضرورت و امکان حرکت جهان بشریت به سمت یکپارچگی. پیش فرض جهانی شدن امکان یکپارچگی و تحت نظم واحد درآمدن کلیه کشورهای جهان است.

ب) جایگاه خدا در جهان جهانی شده.

ج) چگونگی تطبیق دین با شرایط جدید.

د) ویژگی‌ها و بایستگی‌های رفتار دینی در جامعه جهانی.

ه) ضرورت و امکان همسان‌سازی شعائر و رفتارهای دینی نزد پیروان ادیان مختلف.

دسته‌ی دیگر از چالش‌ها ناظر به تحقق بیرونی دین و ساحت عرفی آن است که می‌توان آن را چالش‌های عینی و بیرونی جهانی شدن برای دین نیز نام نهاد. مهمترین این چالش‌ها را نیز به این شرح می‌توان برشمرد:

الف) شکسته شدن اقتدار دین و اقتدارشکنی یکی از اصلی‌ترین پیامدها و شاخصه‌های جهانی شدن است.

ب) سست شدن هویت دینی (جهانی شدن هویت‌زداست). هویت دینی یکی از هویت‌های ماندگار بشری است. اغلب انسانها به همان اندازه که به هویت ملی و تاریخی خود دل بسته‌اند هویت دینی خود را نیز ارج می‌نهند و بدان غیرت می‌ورزند. دین‌داران باید نگران تهدیدهای جهانی شدن برای این هویت باشند. اگر مبلغان دینی با تکیه بر این هویت محملی برای انتقال پیام خود به مخاطبان می‌یابند با سست و بی‌رنگ شدن این هویت، مسیر تبلیغ دینی با موانعی جدی روبرو خواهد شد.

ج) محدود شدن حرکت فزاینده و دین‌مدارانه‌ی سکولاریسم‌زدایی در دهه‌های اخیر. جهانی شدن به مفهوم مصطلح عرف‌گرایی (سکولاریسم) را در جهان گسترش خواهد داد. در چند دهه‌ی اخیر تأملاتی جدی نسبت به اعتبار و کارآئی سکولاریسم پدید آمده است

و حرکت‌های فراگیر احیاگرانه‌ی دینی در تلاش برای سکولاریسم‌زدایی از جهان چه در جنبه‌ی معرفتی و کلان و چه در حیطه‌ی خرد رخ نموده است.

د) کاهش نقش رسانه‌های سنتی دینی رسانه‌های ارتباطی اصلی‌ترین ابزار تحقق جهانی‌شدن در حیطه‌ی فرهنگی هستند.

ه) تطبیق‌پذیری نهادهای دینی با شرایط جدید. دین گرچه خود یک نهاد اجتماعی و به تعبیری دقیق‌تر یک فرانهاده است ولی دارای زیرنهادهایی است که جریان امور دینی از طریق آنها صورت می‌گیرد. این نهادها به صورت نهادهای خیریه، نهادهای مالی و اقتصادی، نهادهای آموزشی، نهادهای فرهنگی، نهادهای تبلیغی، نهادهای عبادی و مانند آن تاکنون وجود داشته‌اند. چگونگی تداوم فعالیت این نهادها در عصر جهانی‌شدن، هم از نظر تأمین پشتوانه‌ها و چگونگی هزینه‌ها و هم از نظر فرصت‌ها و نیازهای نوپدید و ضرورت تأسیس نهادهای جدید مسأله‌ی جدی است که دینداران باید نسبت به آن هوشیاری و تدبیر لازم را داشته باشند.

و) تداوم ویرانگری اندیشه و ارزش‌های غربی.

چالش جهانی‌شدن به صورت غیرمستقیم بر دین بدین شرح می‌باشد:

الف) حوزه‌های مرتبط با دین: دین، به ویژه بر پایه‌ی اعتقاد به جامعیت آن، دارای کارکردهایی متنوع است و با اقتصاد، سیاست، مسائل اجتماعی و به ویژه فرهنگ مرتبط است و بر آنها اثرگذار است. این اثرگذاری گاه جنبه‌ی نظری دارد و تلاش‌هایی که برای طراحی و سامان دادن اقتصاد و فرهنگ مبتنی بر آموزه‌های دینی صورت می‌بندد در این چارچوب قابل بررسی است ولی علاوه بر این جنبه‌ی معرفتی در واقعیت اجتماعی نیز شاهد اثرگذاری باورها و آیین‌های دینی در شئون مختلف جامعه می‌باشد که نمونه‌هایی از آن را در رونق و رکود پاره‌ای فعالیت‌های اقتصادی و جایگاه دین و دینداران در تصمیم‌گیری‌ها و فعالیت‌های سیاسی و تأثیر دین در فرهنگ جوامع بشری و مانند آن می‌یابیم. با توجه به تأثیرپذیری همه‌ی این حوزه‌ها از جهانی‌شدن، دین نیز به صورت غیرمستقیم و از طریق این حوزه‌ها رویارویی با جهانی‌شدن را تجربه می‌کند. یعنی دین - صرف نظر از تعامل مستقیم خود با جهانی‌شدن - در یک اقتصاد و فرهنگ و سیاست

جهانی شده و یا متأثر از جهانی شدن نیز با مسایلی نوپدید مانند مسأله‌ی زنان و یا مسایل حقوقی جدید روبروست که باید نسبت به آنها درکی درست و موضعی سنجیده و بایسته داشته باشد.

ب) هویت فردی دینداران - شکل دیگر تأثیرگذاری غیرمستقیم جهانی شدن بر اندیشه و رفتار دینی تأثیرپذیری فردی و شخصی اندیشمندان و رهبران و متولیان امور دینی است که هر نوع تغییر فکر و گرایش در آنها به طور طبیعی و قهری بر مسایل مربوط به دین نیز اثر گذار است (الویری، ۱۳۹۷: ص ۲۱).

۲. پیشینه تحقیقات

در این حوزه در سال‌های اخیر کارهای تحقیقاتی کمی انجام شده است که به برخی آنان اشاره می‌شود:

ساداتی نژاد و علایی آوردگانی (۱۳۹۷) در پژوهش خود بیان می‌کنند، به رغم کاربرد گسترده واژه جهانی شدن در ادبیات سیاسی جهان معاصر، هنوز معنا و مفهوم آن مناقشه آمیز است و بسته به اینکه از چه زاویه و با چه نگرشی به آن نگریسته شود، معنا و مفهوم متفاوت پیدا خواهد کرد که ظهور واژه‌های مختلفی همچون «جهانی شدن»، «جهانی سازی»، «جهان گرایی»، «غربی شدن» و «آمریکایی» شدن در بسیاری از جوامع از جمله ایران بیانگر این امر است. در مورد ماهیت جهانی شدن رویکردهای متفاوتی وجود دارد. جهانی شدن به عنوان یک پروسه و جهانی شدن به عنوان پروژه دو نگرش رایج و متفاوت نسبت به این پدیده است. در این پژوهش با استفاده از مدل تحلیل گفتمان لاکلا و موفه دیدگاه اسلام نسبت به جهانی شدن بررسی می‌شود. بر اساس بررسی‌های دینی می‌توان به این مطلب اذعان کرد که در اسلام نیز به مانند گفتمان‌های دیگر، برداشتهایی وجود دارد که با جهانی شدن همساز است و حتی راه آینده را بر آن توصیه می‌کند.

ضابطی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود بیان می‌کنند، در عصر کنونی، اندیشه‌ها، نگرش‌ها و فعالیت‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، مرزهای ملی را پشت سر گذاشته و در سطح جهانی پراکنده می‌شوند، از اندیشه‌های مختلف تأثیر می‌پذیرند و متقابلاً بر آنها تأثیر می‌گذارند. مسائل فوق، همگی تحت تأثیر فرآیندهای جهانی شدن

می‌باشند. بنابراین جهانی شدن در ابعاد سیاسی، فرهنگی و ارتباطی، پیامدها و نتایجی را به دنبال داشته است که می‌تواند فرصت‌هایی را برای جوامع مختلف به وجود آورد. اسلام سیاسی شیعی نیز در فضای جهانی شدن، امکان آن را پیدا کرده است که از فرصت‌های جهانی شدن برای عرضه خود استفاده نماید. برای بررسی این موضوع، در پژوهش حاضر تلاش می‌شود تا با بهره‌گیری از روشی توصیفی و تحلیلی، ضمن تبیین مفاهیم اسلام سیاسی شیعی و جهانی شدن و بررسی شاخص‌ها و ویژگی‌هایی آن‌ها، به این پرسش پرداخته شود که: جهانی شدن چه فرصت‌هایی را برای اسلام سیاسی شیعی فراهم می‌آورد؟ فرضیه‌ای که در اینجا مبنای استدلال قرار گرفته عبارت است از جهانی شدن در ابعاد سیاسی، فرهنگی و ارتباطی، پیامدها و نتایجی به دنبال دارد که می‌تواند فرصت‌هایی را برای جوامع مختلف به وجود آورد؛ اسلام سیاسی شیعی نیز در فضای جهانی شدن، امکان آن را پیدا کرده از فرصت‌های جهانی شدن برای عرضه خود بهره‌مند شود. بر این اساس نتایج پژوهش حاکی از آن است که ایده‌های، سیاسی و جامعه‌شناختی اسلام سیاسی شیعی مجال ارائه یافته و با توجه به ارزش‌های عام اسلامی و توان اسلام سیاسی شیعی برای پاسخ-گویی به مسائل زندگی در فضای جدید جهانی، فرهنگ شیعی به‌عنوان فرهنگ مقاومت و جهاد در مقابل فرهنگ زور و قدرت‌مداری در سطح جهانی مطرح شده است و تلاش دارد در فضای جهانی شدن به یک گفتمان تبدیل گردد.

حسینقلی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهش خود بیان می‌کنند، تلاش فکری برای الهام‌پذیری از معارف دینی به ویژه قرآن کریم در چگونگی استخراج نکات پیرامون پدیده جهانی شدن اسلام پرداخته شده است. در این راستا به بیان موضع اسلام، پیرامون پدیده جهانی شده اشاره گردیده و گفته شده اسلام به جهت هویت جهانی داشتن، منافاتی با پدیده جهانی شدن ندارد ولی جهانی شدن از منظر اسلام به معنای حاکمیت یافتن اسلام بر جهان و جهانیان است. در ادامه ذکر شده است که جهانی شدن اسلام دارای مبانی فکری و معتبری است و اشاره گردیده که منظور از مبانی فکری، اصولی است که در چهارده قرن گذشته تمدن اسلامی را ممکن ساخته و خود نوید بخش جهانی شدن تمدن اسلامی است. در ادامه ضمن بیان مهم‌ترین آنها به مولفه‌های ساختاری نظام جهانی اسلام اشاره گردیده

است و در پایان آیاتی از قرآن کریم که به صراحت یا به صورت غیر مستقیم از جهانی شدن رسالت اسلام و محدود نبودن آن به مکان یا زمان معین سخن گفته و نگاه جهانی دین اسلام را ترسیم نموده‌اند یا تشکیل جامعه جهانی را بشارت داده‌اند بازگو شده است و ادله و استدلال آیات شریفه قرآن کریم دلالت دارند بر فراگیری جهان شمول نظام حقوقی اسلامی و این که رسالت پیامبر اکرم (ص) جهانی و برای تمامی انسان هاست.

حسینی و احمدی (۱۳۹۴) در پژوهش خود بیان می‌کنند، در جهان امروزی، جریان‌های فکری و ارائه دهندگان آموزه‌های دینی و مذهبی تشیع، باید به فکر این باشند که در راستای تحولات پیش آمده در اثر جهانی شدن و در بستر فرصت‌های خلق شده خود را نمایان سازند. در این میان اگر هویت شیعی به عنوان یک مذهب پویا، برای تقویت عوامل مقاوم و بازدارنده، خود را با واقع بینی در جهت بهره‌گیری مطلوب و تعادل سازنده از سایر فرهنگ‌ها آماده کند و هویت پویا و با استحکامی، برای عقاید و باورهای مذهبی خود فراهم کند، خواهد توانست از یک فرصت جهانی برای گسترش فرهنگ شیعی برخوردار شود. تشیع می‌تواند با به کارگیری فناوری‌های عصر جهانی شدن که مهمترین آنها اینترنت و ماهواره است، باورها و ارزشهای خود را در کنار سایر فرهنگ‌ها و تمدن‌ها و در تعامل با آنها عرضه کند و یک منبع با ارزش جهانی برای سایر فرهنگ‌ها تلقی شود. تحقیق بنیادی حاضر، با روش توصیفی-تحلیلی، درصدد بیان نقش و جایگاه ژئوپلیتیکی جهانی شدن در حیات سیاسی شیعیان می‌باشد و به بیان وضعیت آنها در عصر جهانی شدن می‌پردازد.

بهرروزی لک و قربانی (۱۳۹۳) در پژوهش خود بیان می‌کنند، با گذشت بیش از دو دهه از جهانی شدن، این پدیده به مدد فناوری ارتباطات توانسته است، عرصه را برای ورود منابع جدید هویت ساز فراهم نماید. بنابراین، اکنون نسل جدید انقلاب اسلامی، با جهانی شدن روبه روست و البته، ویژگی‌ها و نیازهای این مرحله از زندگی، هویت جوان را برای اثرپذیری بیشتر از جهانی شدن مستعد می‌کند. در پژوهش‌های پیشین تحقیقی درخور در این باره، انجام نشده است و این پرسش که جهانی شدن حامل چه فرصت‌ها و تهدیدهای هویتی برای نسل جوان انقلاب اسلامی می‌باشد، همچنان نیازمند پاسخگویی

است. توجه به ابعاد گوناگون جهانی شدن، میزان تهدیدها را بیش از فرصت‌ها نشان می‌دهد. غرض این پژوهش مصونیت بخشی به نسل سوم انقلاب اسلامی در برابر چالش‌های جهانی شدن است. این مقاله با بهره‌گیری از رویکرد مدیریت استراتژیک بر اساس مدل SWOT، فرصت‌ها و چالش‌های جهانی شدن و اثر آن را بر نسل جوان، تحلیل کرده است. مهم‌ترین راهبردهای پیشنهادی عبارت است از: لزوم تقویت بینش دینی جوانان و شناخت هرچه بیشتر فرهنگ غرب، درونی کردن ارزش‌های دینی، معرفی الگوهای معنوی و اخلاقی، توجه جدی به فرهنگ رسانه، اتخاذ رویکرد مناسب، تبلیغ ارزش‌های دینی، هم‌خوانی و واکنش‌ها با چالش‌ها.

روش تحقیق

روش تحقیق این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ زمانی مقطعی و از نوع توصیفی-پیمایشی است. اطلاعات اسنادی به روش کتابخانه‌ای و روش گردآوری داده‌ها میدانی از نوع تصادفی به شمار می‌رود. جامعه آماری این پژوهش شامل کاربران شبکه‌های اجتماعی و گروه‌های متفاوت موجود در آن که در حوزه‌های گوناگون مشغول به فعالیت‌های می‌باشند. این پژوهش در سال ۱۴۰۲ انجام شده است. ابزار گردآوری اطلاعات این پژوهش، ترکیب دو پرسشنامه می‌باشد. پرسشنامه اول باور دینی نجفی (۱۳۸۵) است. این آزمون برای سنجش عمل به باورهای دینی تهیه شده است که دارای ۱۲ پرسش است که عمل (نه اعتقاد و نگرش) به باورهای اسلامی را می‌سنجد (این پرسشنامه طبق باورهای مکتب شیعه می‌باشد). مواد آزمون در چهار حوزه عمل به واجبات، مستحبات، فعالیت‌های مذهبی، و مداخله دادن مذهب در تصمیم‌گیری‌ها و انتخاب‌های زندگی قرار دارد. روایی پرسشنامه عمل به باورهای دینی در این پژوهش صوری بوده که توسط ۵ نفر از اساتید دانشگاهی تأیید شده است. پایایی این آزمون از طریق بازآزمایی و دونیمه کردن به ترتیب ۰/۷۶ و ۰/۹۱ به دست آمده است. هم‌چنین ضریب آلفای کرونباخ این آزمون ۰/۹۴ به دست آمد. طیف مورد استفاده در پرسشنامه بر اساس طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت می‌باشد (شامل: خیلی کم، کم، تا اندازه‌ای، زیاد و خیلی زیاد) در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱ مقیاس درجه بندی سوالهای پرسشنامه نجفی بر اساس مقیاس پنج درجه ای لیکرت

گزینه انتخابی	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه ای	کم	خیلی کم
امتیاز	۵	۴	۳	۲	۱

پرسشنامه دوم توسط خود محقق با ۱۲ سوال با توجه به تحقیقات انجام شده و در نظر گرفتن چالش ها و فرصت ها در زمینه جهانی شدن و آثار اعتقادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تنظیم شده است. طیف مورد استفاده در پرسشنامه بر اساس طیف پنج گزینه ای لیکرت می باشد (شامل: بسیار موافقم، موافقم، نظری ندارم، کمی مخالف و مخالف) در جدول ۲ نشان داده شده است.

جدول ۲ مقیاس درجه بندی سوالهای پرسشنامه های محقق بر اساس مقیاس پنج درجه ای لیکرت

گزینه انتخابی	بسیار موافقم	موافقم	نظری ندارم	کمی مخالف	مخالف
امتیاز	۵	۴	۳	۲	۱

روش تجزیه تحلیل نمونه ها به صورت توصیفی و استنباطی در نرم افزار SPSS انجام شده است. جهت توصیف ویژگی های دموگرافیک از شاخص های آمار توصیفی نظیر درصد فراوانی و انحراف استاندارد استفاده شده است. و همچنین برای سنجش فرضیه از آزمون همبستگی و تحلیل واریانس استفاده شده است.

یافته ها

پرسشنامه تهیه شده این پژوهش به صورت الکترونیک ساخته شده و در بین گروه های شبکه های اجتماعی توزیع شده است تا مورد نظرسنجی کاربران که مایل به شرکت در این مطالعه هستند، قرار گیرد. مجموعه داده جمع آوری شده شامل ۱۵۸ نفر از کاربران این شبکه های اجتماعی می باشند و محدودیت پیش روی این مطالعه عدم همکاری کاربران این شبکه ها می باشد، زیرا تعداد نمونه ها باید بیشتر از این مقدار باشد.

ابتدا باید اعتبار و پایایی پرسشنامه با جامعه آماری مورد سنجش قرار گیرد. برای سنجش اعتبار و پایایی پرسشنامه از آزمون KMO و بارتلت و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. جدول ۳ نتایج آزمون KMO و بارتلت را نشان می دهد، آزمون کیفیت

داده‌ها برای پرسشنامه محقق مقدار ۰/۷۸۲ و پرسشنامه باوردینی با مقدار ۰/۷۶۲ نشان‌دهنده تایید اعتبار آن است.

جدول ۳ سنجش آزمون KMO و بارتلت برای کیفیت نمونه

مقدار	پرسشنامه محقق	
۰/۷۸۲	شاخص KMO	
۲۶۸۴/۸۱۳	آماره	آزمون BTS
۶۶	df	
۰/۰۰۰	احتمال (sig)	
مقدار	پرسشنامه باور دینی	
۰/۷۶۲	شاخص KMO	
۴۱۶۷/۹۸۶	آماره	آزمون BTS
۶۶	df	
۰/۰۰۰	احتمال (sig)	

بنابراین اعتبار پرسشنامه با آزمون KMO و بارتلت مورد تایید قرار گرفته است. برای محاسبه پایایی پرسشنامه با ضریب آلفای کرونباخ، نتایج در جدول ۴ آورده شده است.

جدول ۴ میزان پایایی هر شاخص

پایایی با ضریب آلفای کرونباخ	شاخص
۰/۹۲۷	پدیده جهانی شدن دین
۰/۹۸۰	باور دینی

در نهایت پایایی کل سوالات با آزمون‌های آلفای کرونباخ بررسی شد که برابر ۰/۹۷۵ می‌باشد و این نشان دهنده پایایی خوب پرسشنامه است.

بعد از سنجش پایایی و روایی پرسشنامه به توصیف درصد آماره‌های توصیفی اطلاعات دموگرافیک پرداخته شده است. جدول ۵ جنسیت جامعه آماری را نشان می‌دهد.

جدول ۵ جنسیت جامعه آماری

آماره توصیفی گروه	فراوانی	درصد
زن	۱۳۲	۸۳/۵
مرد	۲۶	۱۶/۵
جمع کل	۱۵۸	۱۰۰

همانطور که در جدول ۵ مشاهده می شود، ۸۳/۵ درصد از جامعه را زنان و ۱۶/۵ درصد دیگر را مردان تشکیل داده است. بنابراین بیشتر جنسیت جامعه آماری زن برابر ۸۳/۵ درصد می باشد. جدول ۶ سن جامعه آماری را نشان می دهد.

جدول ۶ سن جامعه آماری

آماره توصیفی گروه	فراوانی	درصد
کمتر از ۲۰	۱۸	۱۱/۴
۲۰ تا ۳۰	۹	۵/۷
۳۰ تا ۴۰	۸۷	۵۵/۱
بالاتر از ۴۰	۴۴	۲۷/۸
جمع کل	۱۵۸	۱۰۰

همانطور که در جدول ۶ مشاهده می شود، ۱۱/۴ درصد جامعه را کمتر از ۲۰ سال، ۵/۷ درصد بین ۲۰ تا ۳۰ سال، ۵۵/۱ درصد را بین ۳۰ تا ۴۰ سال و ۲۷/۸ درصد را بالاتر از ۴۰ سال تشکیل داده است. بنابراین بیشتر سن جامعه آماری بین ۳۰ تا ۴۰ برابر ۵۵/۱ درصد تشکیل داده است. جدول ۷ تحصیلات جامعه آماری را نشان می دهد.

جدول ۷ تحصیلات جامعه آماری

آماره توصیفی گروه	فراوانی	درصد
دیپلم و پایین تر	۴۲	۲۶/۶
کاردانی	۶	۳/۸
کارشناسی	۴۳	۲۷/۲
کارشناسی ارشد و بالاتر	۶۷	۴۲/۴
جمع کل	۱۵۸	۱۰۰

همانطور که در جدول ۷ مشاهده می‌شود، ۲۶/۶ درصد جامعه را دیپلم و پاییتتر، ۳/۸ درصد کاردانی، ۲۷/۲ درصد را کارشناسی و ۴۲/۴ درصد را کارشناسی ارشد و بالاتر تشکیل داده است. بنابراین بیشتر تحصیلات جامعه آماری کارشناسی ارشد و بالاتر برابر ۴۲/۴ درصد تشکیل داده است. جدول ۸ پاسخ به موافق پدیده جهانی شدن مکتب شیعه و اتحاد جهانی جامعه آماری را نشان می‌دهد.

جدول ۸ پاسخ به موافق پدیده جهانی شدن مکتب شیعه و اتحاد جهانی جامعه آماری

آماره توصیفی گروه	فراوانی	درصد
بله	۱۰۴	۶۵/۵
خیر	۵۴	۳۴/۲
جمع کل	۱۵۸	۱۰۰

همانطور که در جدول ۸ مشاهده می‌شود، ۶۵/۵ درصد را پاسخ بله و ۳۴/۲ درصد دیگر را خیر تشکیل داده است. بنابراین بیشتر جامعه آماری موافق پدید جهانی شدن برابر ۶۵/۵ درصد می‌باشد.

یافته‌های اطلاعات دموگرافیک جامعه آماری نشان می‌دهد که بیشتر جنسیت جامعه آماری زن برابر ۸۳/۵ درصد، سن جامعه آماری بین ۳۰ تا ۴۰ برابر ۵۵/۱ درصد، تحصیلات جامعه آماری کارشناسی ارشد و بالاتر برابر ۴۲/۴ درصد و بیشتر جامعه آماری موافق پدید جهانی شدن برابر ۶۵/۵ درصد بوده‌اند.

جدول ۹ فراوانی پرسشنامه محقق را نشان می‌دهد.

جدول ۹ فراوانی جامعه آماری بر حسب پاسخ به سوالات پرسشنامه محقق

گزینه					سوال	شماره
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم	دین شیعه به تمام مسائل روزدر فرایند پدیده جهانی شدن پاسخ می‌دهد.	۱
۲۵	۳	۳۶	۲۹	۶۵		
۱۵/۸	۱/۹	۲۲/۸	۱۸/۴	۴۱/۱	درصد	
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم	پدیده جهانی شدن باعث تاثیر وجود خداوند و	۲

گزینه						سوال	شماره
۲۲	۹	۲۷	۷۷	۲۳	فراوانی	نقش مؤثر آن در زندگی می شود.	
۱۳/۹	۵/۷	۱۷/۱	۴۸/۷	۱۴/۶	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث کاهش مطالعه کتب مذهبی و قران کریم می شود.	۳
۵۴	۲۷	۴۸	۲۶	۳	فراوانی		
۳۴/۲	۱۷/۱	۳۰/۴	۱۶/۵	۱/۹	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث کاهش انجام واجبات یومیه می شود.	۴
۵۱	۲۴	۷۱	۹	۳	فراوانی		
۳۲/۳	۱۵/۲	۴۴/۹	۵/۷	۱/۹	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث افزایش ارتباطات جنس های مخالف می شود.	۵
۲۲	۶	۸۶	۴۱	۳	فراوانی		
۱۳/۹	۳/۸	۵۴/۴	۲۵/۹	۱/۹	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث ترویج مکتب شیعه می شود.	۶
۲۵	۲۷	۲۶	۳۳	۴۷	فراوانی		
۱۵/۸	۱۷/۱	۱۶/۵	۲۰/۹	۲۹/۷	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث افزایش ورود فرهنگ غرب و تجمل گرایی به کشور می شود.	۷
۶۰	۳	۱۲	۵۱	۳۲	فراوانی		
۳۸	۱/۹	۷/۶	۳۲/۳	۲۰/۳	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث افزایش استفاده از شبکه های اجتماعی و تاثیر سوء بر رفتار اجتماعی شیعیان می شود.	۸
۴۳	۶	۲۳	۵۶	۳۰	فراوانی		
۲۷/۲	۳/۸	۱۴/۶	۳۵/۴	۱۹	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث افزایش مناقشات و فشار	۹

گزینه						سوال	شماره
۲۸	۲۱	۱۲	۵۳	۴۴	فراوانی	سیاسی بر جامعه اسلام و شیعه می شود.	
۱۷/۷	۱۳/۳	۷/۶	۳۳/۵	۲۷/۸	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث افزایش اقتدار دین اسلام و شیعه می شود.	۱۰
۲۸	۶	-	۵۳	۷۱	فراوانی		
۱۷/۷	۳/۸	-	۳۳/۵	۴۴/۹	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		پدیده جهانی شدن باعث افزایش قدرت رهبران دین می شود.	۱۱
۲۵	۶	۲۳	۴۸	۵۶	فراوانی		
۱۵/۸	۳/۸	۱۴/۶	۳۰/۴	۳۵/۴	درصد		
مخالف	کمی مخالف	نظری ندارم	موافقم	بسیار موافقم		مکتب شیعه با جهانی شدن می تواند باعث اتحاد ملتها و برقراری عدالت شود.	۱۲
۲۲	۶	۹	۵۹	۶۵	فراوانی		
۱۳/۹	۳/۸	۳/۸	۳۷/۳	۴۱/۱	درصد		

همانطور که در جدول ۹ مشاهده می شود، بیشترین شماره مربوط به سوال ۲ است که جهانی شدن باعث تاثیر وجود خدواند و نقش موثر آن بر زندگی انسان می شود برابر ۴۸/۹ درصد، سوال ۱۰ که پدیده جهانی شدن باعث اقتدار افزایش دین اسلام و شیعه برابر ۴۴/۹ درصد است. بعد از آنها بیشترین فراوانی متعلق به سوالات، پاسخ به مسائل روز و اتحاد ملتها و برقراری عدالت برابر ۴۱/۱ درصد می باشند. همچنین در بررسی فراوانی سوالات پرسشنامه بیشتر جامعه آماری با موضوع پدیده جهانی شدن باعث افزایش ورود فرهنگ غرب و تجمل گرایی به کشور می شود، استفاده از شبکه های اجتماعی و تاثیر سوء بر رفتار اجتماعی شیعیان می شود.

جدول ۱۰ فراوانی پرسشنامه باور دینی نجفی (۱۳۸۵) را نشان می دهد.

جدول ۱۰ فراوانی جامعه آماری بر حسب پاسخ به سوالات پرسشنامه نجفی (۱۳۸۵)

گزینه						سوال	شماره
خیلی کم	کم	تا اندازه‌ای	زیاد	خیلی زیاد		من نماز یومیه و واجبات را انجام می‌دهم.	۱
۳۴	۶	۴۴	۲۹	۴۵	فراوانی		
۲۱/۵	۳/۸	۲۷/۸	۱۸/۴	۲۸/۵	درصد		
خیلی کم	کم	تا اندازه‌ای	زیاد	خیلی زیاد		دوست دارم به دیگران کمک کنم.	۲
۲۲	۶	۳۵	۳	۹۲	فراوانی		
۱۳/۹	۳/۸	۲۲/۲	۱/۹	۵۸/۲	درصد		
خیلی کم	کم	تا اندازه‌ای	زیاد	خیلی زیاد		دوست دارم در گروه های مذهبی فعالیت کنم.	۳
۲۵	۱۵	۵۵	۱۸	۴۵	فراوانی		
۱۵/۸	۹/۵	۳۴/۸	۱۱/۴	۲۸/۵	درصد		
خیلی کم	کم	تا اندازه‌ای	زیاد	خیلی زیاد		اگر از نظر شرعی پرداخت خمس و زکات بر من واجب باشد، نسبت به پرداخت آنها حساس هستم.	۴
۲۲	۱۲	۲۶	۹۵	۳	فراوانی		
۱۳/۹	۷/۶	۱۶/۵	۶۰/۱	۱/۹	درصد		
خیلی کم	کم	تا اندازه‌ای	زیاد	خیلی زیاد		در انتخاب دوستان صمیمی، مذهبی بودن آنها برایم اهمیت دارد.	۵
۲۵	۶	۹۷	۱۲	۱۸	فراوانی		
۱۵/۸	۳/۸	۶۱/۴	۷/۶	۱۱/۴	درصد		
خیلی کم	کم	تا اندازه‌ای	زیاد	خیلی زیاد		اگر کمک های مالی در پیشرفت دین موثر باشد، حاضرم در این راه دارایی خود را ببخشم یا خرج کنم.	۶
۲۵	۳۲	۶۵	۱۸	۱۸	فراوانی		
۱۵/۸	۲۰/۳	۴۱/۱	۱۱/۴	۱۱/۴	درصد		

۷	دوست دارم فرزندانم معتقد به دین و مذهب تربیت کنم.	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم
		۸۶	۱۸	۲۹	۳	۲۲
		۵۴/۴ درصد	۱۱/۴	۱۸/۴	۱/۹	۱۳/۹
۸	با کسی که علیه دین و مذهب من مبارزه کند، مخالفت جدی می‌کنم.	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم
		۲۴	۵۷	۳۳	۹	۲۵
		۱۵/۲ درصد	۳۶/۱	۲۷/۲	۵/۷	۱۵/۸
۹	در ارتباط با افراد جنس مخالف و نامحرم، حدود شرعی را از نظر نگاه، خنده، پوشش و صمیمیت رعایت می‌کنم.	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم
		۲۱	۵۰	۵۶	۶	۲۵
		۱۳/۳ درصد	۳۱/۶	۳۵/۴	۳/۸	۱۵/۸
۱۰	سعی می‌کنم در همه جنبه‌های زندگی خود، دیدگاه دین و مذهب را در نظر بگیرم.	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم
		۳۹	۵۶	۳۲	۶	۲۵
		۲۴/۷ درصد	۳۵/۴	۲۰/۳	۳/۸	۱۵/۸
۱۱	دین واقعا برایم مهم است چون به بیشتر سوالات زندگی‌ام پاسخ می‌دهد.	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم
		۳۹	۷۶	۱۲	۶	۲۵
		۲۴/۷ درصد	۴۸/۱	۷/۶	۳/۸	۱۵/۸
۱۲	مذهبی بودن خانواده‌ام برایم اهمیت دارد.	خیلی زیاد	زیاد	تا اندازه‌ای	کم	خیلی کم
		۳۹	۸۲	۹	۳	۲۵
		۲۴/۷ درصد	۵۱/۹	۵/۷	۱/۹	۱۵/۸

همانطور که در جدول ۱۰ مشاهده می شود، بیشترین شماره مربوط به سوال ۴ است که اگر از نظر شرعی پرداخت خمس و زکات بر من واجب باشد، نسبت به پرداخت آنها حساس هستم برابر ۶۰/۱ درصد و سوال ۲ دوست دارم به دیگران کمک کنم برابر ۵۸/۲ درصد می باشد.

جدول ۱۱ نتایج تحلیل واریانس پدید جهانی شدن در مکتب شیعه بر باوری دینی را نشان می دهد.

جدول ۱۱ نتایج حاصل از تحلیل واریانس (آنوا) بر روی پدیده جهانی شدن بر باور دینی مکتب شیعه

منبع	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی داری P-Value
تفاوت بین گروهی	۲۳۱۰۸/۴۸۷	۱۵	۱۵۴۰/۵۶۶	۵۴۷/۳۷۵	۰/۰۰۱
تفاوت درون گروهی	۰/۰۰۰۰	۱۴۲	۰/۰۰۰		
کل	۲۳۱۰۸/۴۸۷	۱۵۸	--		

جدول ۱۲ نتایج بررسی همبستگی بین پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی اسلامی شیعی آورده شده است.

جدول ۱۲ بررسی همبستگی بین پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی دین اسلامی شیعه

شاخص	نوع ارتباط	درصد همبستگی پیرسون	ضریب تعیین	انحراف معیار	نتایج آزمون	آزمون
پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه	باور دینی	۰/۸۸۲	۰/۷۷۸	۶/۷	P = /۰۰۰۱ df=۱ f= ۵۴۷/۳۷	ANOVA
پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه	پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی	۰/۹۶۵	۰/۹۳۲	۳/۱۸	P = /۰۰۰۱ df=۱ f= ۲۱۲۲/۸	ANOVA
باور دینی	پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی	۰/۹۷۵	۰/۹۵	۳/۱۸	P = /۰۰۰۱ df=۱ f= ۲۹۶۰/۸	ANOVA

در بررسی جدول ۱۱ و ۱۲ می‌توان نتیجه گرفت بین پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه بر باور دینی اسلامی شیعه با همبستگی قوی مثبت و مقدار Sig برابر ۰/۰۰۱ سطح معنادار وجود دارد ($p < 0.01$). بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان گفت که بین پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی شیعه، تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول ۱۳ نتایج بررسی همبستگی بین پدیده جهانی شدن بر باور دینی در مکتب شیعه با اطلاعات دموگرافیک جامعه آماری آورده شده است.

جدول ۱۳ بررسی همبستگی بین پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی دین اسلامی شیعه

شاخص	نوع ارتباط	درصد همبستگی پیرسون	ضریب تعیین	انحراف معیار	نتایج آزمون	آزمون
جنسیت	پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی	۰/۰۲۹	۰/۰۰۱	۰/۳۷	$P = ۰/۱۱۴$ $df=۱$ $f= ۰/۱۳۲$	ANOVA
سن	پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی	۰/۱۵۴	۰/۰۲۴	۰/۸۸۴	$P = ۰/۰۵۳$ $df=۱$ $f= ۳/۸۱۳$	ANOVA
تحصیلات	پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه و باور دینی	۰/۳۷۴	۰/۱۴	۱/۱۴	$P = ۰/۰۰۰۱$ $df=۱$ $f= ۲۵/۳۱۶$	ANOVA

در بررسی جدول ۱۳ می‌توان نتیجه گرفت بین پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه بر باور دینی اسلامی شیعه با جنسیت، سن و تحصیلات رابطه مثبت وجود دارد ولی تنها با تحصیلات با مقدار Sig برابر ۰/۰۰۱ سطح معنادار وجود دارد ($p < 0.01$).

نتیجه گیری

هیچ جامعه‌ای نمی‌تواند به تنهایی و بدون تعامل با کلیت جامعه جهانی به زندگی اجتماعی، معنا و تداوم ببخشد. در این راستا، اندیشه‌ها، فرهنگ‌ها، نگرش‌ها و فعالیت‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، مرزهای ملی را پشت سر می‌گذارند و در سطح جهانی پراکنده می‌شوند، از نگرش‌های مختلف تأثیر می‌پذیرند و متقابلاً بر آنها تأثیر می‌گذارند. مسائل فوق، همگی تحت تأثیر فرآیندهای «جهانی شدن» می‌باشند. جهانی شدن با دین الهی، می‌تواند تأثیر بر هویت دینی، تعلق دینی، مراسم و مناسک دینی و ایمان مذهبی شود. اگر هویت شیعی برای تقویت عوامل مقاوم و بازدارنده، با واقع‌بینی و شناخت صحیح در جهت بهره‌گیری مطلوب و تعادل سازنده از سایر فرهنگ‌ها خود را آماده کند و هویت پویا و با استحکامی بر عقاید، باورها و رفتارهای مذهبی خود را آماده کند، خواهد توانست از یک فرصت جهانی برای رشد و گسترش فرهنگ شیعی خود استفاده کند. در نهایت یکی از مهمترین حوزه‌هایی که در موضوع جهانی شدن مطرح می‌شود، رابطه دین و جهانی شدن است. از اینرو هدف از این پژوهش بررسی تأثیر جهانی شدن در مکتب شیعه و آثار و پیامدهای ناشی از آن در باور دینی جامعه اسلامی شیعه می‌باشد. روش تحقیق این پژوهش به لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ زمانی مقطعی و از نوع توصیفی-پیمایشی است. این پژوهش در سال ۱۴۰۲ انجام شده است. ابزار گردآوری این پژوهش، از ترکیب دو پرسشنامه تشکیل شده است. پرسشنامه اول باور دینی نجفی (۱۳۸۵) با ۱۲ سوال و پرسشنامه دوم ساخته شده توسط محقق با ۱۲ سوال می‌باشد. پرسشنامه محقق با توجه به تحقیقات انجام شده و در نظر گرفتن چالش‌ها و فرصت‌ها در زمینه جهانی شدن و آثار اعتقادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی تنظیم شده است. جامعه آماری شامل ۱۵۸ نفر از کاربران این شبکه‌های اجتماعی می‌باشند. برای سنجش اعتبار و پایایی پرسشنامه از آزمون KMO و بارتلت و ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که یافته‌ها نشان می‌دهد اعتبار با آزمون KMO و بارتلت پرسشنامه محقق با مقدار ۰/۷۸۲ و پرسشنامه باوردینی با مقدار ۰/۷۶۲ است. پایایی پرسشنامه با آزمون‌های آلفای کرونباخ برابر ۰/۹۷۵ می‌باشد و این نشان دهنده

پایایی خوب پرسشنامه است. یافته‌های اطلاعات دموگرافیک جامعه آماری نشان می‌دهد که بیشتر جنسیت جامعه آماری زن برابر ۸۳/۵ درصد، سن جامعه آماری بین ۳۰ تا ۴۰ برابر ۵۵/۱ درصد، تحصیلات جامعه آماری کارشناسی ارشد و بالاتر برابر ۴۲/۴ درصد و بیشتر جامعه آماری موافق پدید جهانی شدن برابر ۶۵/۵ درصد بوده‌اند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد جهانی شدن باعث تاثیر وجود خدواند و نقش موثر آن بر زندگی انسان، افزایش دین اسلام، مکتب شیعه باعث اتحاد ملتها و برقراری عدالت می‌شود همچنین دین شیعه می‌تواند به تمام مسائل روزدر فرایند پدیده جهانی شدن پاسخ دهد. همچنین از آثار سوء پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه می‌توان ورود فرهنگ غرب و تجمل گرایی به کشور و استفاده از شبکه‌های اجتماعی و تاثیر سوء بر رفتار اجتماعی شیعیان اشاره نمود. پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه بر باور دینی اسلامی شیعه با همبستگی قوی مثبت و مقدار sig برابر ۰/۰۰۱ سطح معنادار وجود دارد ($p < 0.01$). پدیده جهانی شدن در مکتب شیعه بر باور دینی اسلامی شیعه با جنسیت، سن و تحصیلات رابطه مثبت وجود دارد ولی تنها با تحصیلات با مقدار sig برابر ۰/۰۰۱ سطح معنادار وجود دارد ($p < 0.01$)

فهرست منابع

۱. آقانوری، علی. (۱۳۸۴). «شیعه» و «تشیع»؛ مفهوم شناسی، ماهیت و خاستگاه. فصلنامه علمی پژوهشی شیعه شناسی. شماره ۱۱. صص: ۳۹-۶۴.
۲. ابوالحسن تنهایی، حسین. شمسی، خرمی. (۱۳۸۸). بررسی رابطه جامعه شناختی باورهای دینی و سبک زندگی بر اساس نظریه و روش گافمن، مطالعه موردی کرمانشاه، سال ۱۳۸۸. نشریه پژوهشهای اجتماعی. دوره ۳. شماره ۶. صص: ۱۹-۴۱.
۳. افروغ، عماد. (۱۳۸۲). اسلام و جهانی شدن. فصلنامه بازتاب اندیشه. شماره ۴۴. صص: ۱۰-۱۲.
۴. الویری، محسن. (۱۳۹۷). دین و جهانی شدن: چالشها و فرصتها. شانزدهمین کنفرانس بین‌المللی وحدت اسلامی.
۵. انصاری، مهدی. (۱۳۷۸). اسلام به همه ادیان توحیدی احترام می‌گذارد. مجله حضور. شماره ۳۰. صص: ۵۰-۷۰.
۶. بهروزی لک، غلامرضا، قربانی، فاطمه. (۱۳۹۳). فرصتها و چالشهای جهانی شدن بر هویت نسل سوم انقلاب اسلامی و راه کارهای مقابله با آن بر اساس روش تحلیل SWOT. فصلنامه پژوهش‌های سیاست‌های اسلامی. دوره ۲. شماره ۶. صص: ۴۱-۸۶.
۷. پیشگاهی فرد، زهرا. نصرتی، شهریار. بازدار، شهناز. (۱۳۹۴). ژئوپلیتیک شیعه و قلمروخواهی ایران در شرق مدیترانه. فصلنامه علمی شیعه شناسی. دوره ۱۳، شماره ۴۹. صص: ۲۹-۷.
۸. حسینقلی پور، اصغر. حسینقلی پور، مهری. پورشالچی، حسام. (۱۳۹۵). بررسی جهانی شدن و رابطه آن با دین با تاکید بر دین اسلام. سومین کنفرانس بین‌المللی علوم رفتاری و مطالعات اجتماعی.
۹. حسینی، نرجس سادات. احمدی، سید عباس. (۱۳۹۵). وضعیت ژئوپلیتیک شیعه در عصر جهانی شدن. فصلنامه علمی مطالعات سیاسی جهان اسلام. دوره ۵. شماره ۲. صص: ۱-۲۴.
۱۰. رحمان زاده، سیدعلی. (۱۳۸۹). کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در عصر جهانی شدن.

- فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی. دوره ۱ و شماره ۱. صص: ۴۹-۷۸.
۱۱. رمضان نرگسی، رضا. (۱۳۸۷). فرهنگ تشیع و نقش آن در تجدد بومی ایران. مجله معرفت. شماره ۱۲۷. صص: ۴۷-۶۸.
۱۲. ساداتی نژاد، سیدمهدی. علایی آوردگانی، جواد. (۱۳۹۷). اسلام و جهانی شدن، ترابط یا تباین بررسی دینی پدیده جهانی شدن بر اساس رهیافت گفتمان. سیاست- مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی. دوره ۴۸. شماره ۲. از صص: ۳۷۱-۳۹۲.
۱۳. سجادی، سیدعبدالقیوم. (۱۳۸۲). شیعه و جهانی شدن. فصلنامه علمی پژوهشی شیعه شناسی. شماره ۳ و ۴. صص: ۱۸۱-۱۹۵.
۱۴. ضابطی، معین. علی حسینی، علی. امام جمعه زاده، سیدعلی. (۱۳۹۶). فرصت‌های اسلام سیاسی شیعی در فضای جهانی شدن. فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام. سال هفتم. شماره چهارم. صص: ۱۶۵-۱۴۷.
۱۵. غفوری، محمد. (۱۳۹۱). مفهوم شناسی شیعه در منابع اهل سنت. فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش‌نامه‌ی تاریخ اسلام سال دوم. شماره ششم. صص: ۱۰۹-۱۲۵.
۱۶. لطفی، حیدر. محمدزاده، آزاده. (۱۳۸۹). فرآیند جهانی شدن و بررسی این پدیده در کشورهای جهان اسلام. مجموعه مقالات چهارمین کنگره جغرافیدانان بین‌المللی جهان اسلام. صص: ۱-۱۰.
۱۷. موسی زاده، شهلا. علمی، محمود. (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین سبک زندگی و باورهای دینی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد ورزقان. مجله مطالعات جامعه‌شناسی. دوره ۸. شماره ۲۹. صص: ۷-۲۰.
۱۸. نکویی سامانی، مهدی. (۱۳۸۷). اسلام و جهانی شدن تعامل یا تقابل. فصلنامه معرفت. شماره ۱۳۳. صص: ۶۱-۸۲.
۱۹. نوربخش، یونس. سلطانیان، صدیقه. (۱۳۸۹). جهانی شدن و چالش‌های دینی و ملی حاصل از آن. نشریه روابط خارجی. دوره ۲. شماره ۷. صص: ۳۹-۷۱.
۲۰. واترز، مالکوم. (۱۳۷۹). جهانی شدن، ترجمه اسماعیل مردانی گیوی و سیاوش مریدی. تهران: نشر سازمان مدیریت صنعتی.